

Το μεγαθήριο (τζαγγερνώτ) της νεωτερικότητας

Σε μια προσπάθεια όχι μόνο να μείνει συνεπής με τη θεωρία του για τη δομοποίηση (βλ. Κεφάλαιο 10) αλλά και να δώσει μια εναλλακτική περιγραφή έναντι των θεωριών κλασικών στοχαστών όπως αυτή του σιδερένιου κλουβιού του Weber, ο Anthony Giddens (1990· βλ Mestrovic, 1998, για μια αιχμηρή κριτική της θεωρίας της νεωτερικότητας του Giddens) έχει περιγράψει τον νεωτερικό κόσμο (που έχει τις ρίζες του στην Ευρώπη του 17ου αιώνα) ως ένα «μεγαθήριο», μια αδυσώπητη και τρομερή δύναμη. Πιο συγκεκριμένα, με τον όρο αυτό περιγράφει ένα προχωρημένο στάδιο της νεωτερικότητας – τη ριζοσπαστικοποιημένη, υψηλή ή ύστερη νεωτερικότητα. Στο πλαίσιο αυτό, ο Giddens απορρίπτει τη θέση όσων υποστηρίζουν ότι έχουμε εισέλθει στη μετανεωτερική εποχή, αν και δεν αποκλείει την πιθανότητα έλευσης κάποιου είδους μετανεωτερικότητας στο μέλλον. Ωστόσο, παρ' ότι εξακολουθούμε να ζούμε σε μια νεωτερική εποχή, κατά τον Giddens ο σύγχρονος κόσμος είναι όντως πολύ διαφορετικός από τον κόσμο των κλασικών θεωρητικών της κοινωνιολογίας.

Ιδού πώς περιγράφει ο Giddens το μεγαθήριο της νεωτερικότητας:

μια ατίθαση μηχανή με τεράστια ισχύ, την οποία εμείς, συλλογικά ως ανθρώπινα όντα, μπορούμε να χειριστούμε μέχρι ενός σημείου, αλλά απειλεί ανά πάσα στιγμή να μας αποσπάσει τον έλεγχο και να διαμελιστεί σε χίλια κομμάτια. Αυτό το μεγαθήριο με την αδυσώπητη και τρομακτική δύναμη συνθλίβει όποιον αντιστέκεται, και παρ' ότι ενίοτε δείχνει να ακολουθεί σταθερή διαδρομή, άλλοτε κινείται άναρχα προς κατευθύνσεις που είναι αδύνατον να προβλέψουμε. Το ταξίδι με το μεγαθήριο δεν είναι σε καμία περίπτωση αποκλειστικά δυσάρεστο ή χωρίς επιβραβεύσεις – συχνά είναι συναρπαστικό και γεμάτο ελπιδοφόρα προσμονή. Ωστόσο, όσο αντέχουν οι θεσμοί της νεωτερικότητας, δεν θα είμαστε ποτέ σε θέση να ελέγξουμε πλήρως ούτε τη διαδρομή ούτε το ρυθμό του ταξιδιού. Έτσι, δεν θα είμαστε ποτέ ικανοί να νιώσουμε απόλυτα ασφαλείς, διότι το πεδίο που διασχίζει είναι γεμάτο κινδύνους και φοβερές συνέπειες.

(Giddens, 1990:139)

Η νεωτερικότητα ως μεγαθήριο χαρακτηρίζεται από τεράστιο δυναμισμό – είναι ένας «αχαλίνωτος κόσμος», που χαρακτηρίζεται από τη μεγάλη αύξηση του ρυθμού, της κλίμακας και του μεγέθους της αλλαγής σε σχέση με προηγούμενα συστήματα (Giddens, 1991:16). Ο Giddens σπεύδει να προσθέσει ότι αυτό το μεγαθήριο δεν ακολουθεί μία μόνο διαδρομή. Επιπλέον, δεν είναι ενιαίο, αλλά αποτελείται από μεγάλο αριθμό συγκρουόμενων και αντιφατικών μερών. Συνεπώς, όπως τονίζει ο Giddens, δεν είναι σκοπός του να διατυπώσει μια παλαιού τύπου μεγάλη θεωρία, και σε κάθε περίπτωση δεν διατυπώνει μια απλή, μονόδρομη μεγάλη αφήγηση.

Η ιδέα του μεγαθηρίου ταιριάζει κομψά με τη θεωρία της δομοποίησης και ιδιαίτερα με τη σημασία που αποδίδει η συγκεκριμένη θεωρία στο χρόνο και το χώρο. Η εικόνα του μεγαθηρίου είναι αυτή ενός πράγματος που κινείται *διαμέσου του χρόνου*

και *υπεράνω του φυσικού χώρου*. Αντίθετα, η περιγραφή αυτή δεν είναι τόσο συμβατή με την έμφαση που δίνει ο Giddens στη δύναμη του δρώντος υποκειμένου – η εικόνα του μεγαθηρίου φαίνεται να αποδίδει σε αυτόν το μηχανισμό της νεωτερικότητας πολύ μεγαλύτερη δύναμη από αυτήν που έχουν οι δρώντες που βρίσκονται στο τιμόνι του (Mestrovic, 1998:155). Το πρόβλημα αυτό αντανακλά μια γενικότερη κριτική που έχει ασκηθεί στον Giddens για τη διάσταση ανάμεσα στην έμφαση στον δρώντα, την οποία συναντάμε στο αμιγώς θεωρητικό έργο του, και τις εκτεταμένες ιστορικές αναλύσεις του, οι οποίες «αναδεικνύουν την κυριαρχία των συστημικών τάσεων έναντι της ικανότητάς μας να αλλάξουμε τον κόσμο» (Craib, 1992:149).

Η νεωτερικότητα και οι συνέπειές της

Ο Giddens ορίζει τη νεωτερικότητα με όρους τεσσάρων βασικών θεσμών. Ο πρώτος είναι ο *καπιταλισμός*, ο οποίος διακρίνεται από τις γνωστές έννοιες της παραγωγής αγαθών, της ιδιωτικής κατοχής του κεφαλαίου, της μισθωτής εργασίας και ενός ταξικού συστήματος που βασίζεται σε αυτά τα χαρακτηριστικά. Ο δεύτερος θεσμός είναι ο *βιομηχανισμός*, που αφορά τη χρήση υλικών πηγών ενέργειας και μηχανημάτων για την παραγωγή προϊόντων. Το βιομηχανικό σύστημα δεν περιορίζεται στο χώρο εργασίας, αλλά επηρεάζει και πολλά άλλα πλαίσια, όπως «οι μεταφορές, οι επικοινωνίες και η οικιακή ζωή» (Giddens, 1990:56). Ενώ τα δύο πρώτα χαρακτηριστικά της κατά Giddens νεωτερικότητας είναι γνωστά, το τρίτο – *οι δυνατότητες επιτήρησης και ελέγχου* – συνιστά τη δική του πρωτότυπη συμβολή, αν και έχει δεχθεί επιρροές από το έργο του Michel Foucault (βλ. Κεφάλαιο 13). Σύμφωνα με τον ορισμό του ίδιου του Giddens: «Η επιτήρηση αναφέρεται στην εποπτεία των δραστηριοτήτων των εκάστοτε πληθυσμών [κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά] στην πολιτική σφαίρα» (1990:58). Η τέταρτη θεσμική διάσταση της νεωτερικότητας είναι η στρατιωτική εξουσία, ή ο *έλεγχος των μέσων βίας*, όπου εντάσσεται και η εκβιομηχάνιση του πολέμου. Επιπλέον, θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην ανάλυσή του για τη νεωτερικότητα, τουλάχιστον στο μακροεπίπεδο, ο Giddens εστιάζει στο *έθνος-κράτος* (και όχι στο πιο παραδοσιακό αντικείμενο ανάλυσης της κοινωνιολογίας, την κοινωνία), το οποίο θεωρεί ριζοσπαστικά διαφορετικό από τον τύπο της κοινότητας που συναντάμε στην προνεωτερική κοινωνία.

Η νεωτερικότητα αποκτά το στοιχείο του δυναμισμού χάρη σε τρεις σημαντικές πτυχές της θεωρίας της δομοποίησης του Giddens: την αποστασιοποίηση, την αποσύνδεση και την αναστοχαστικότητα. Ας ξεκινήσουμε από την αποστασιοποίηση (*distanciation*) ή το *διαχωρισμό χρόνου και χώρου* (αν και θα πρέπει να σημειωθεί ότι η αποστασιοποίηση, όπως και όλες οι διαδικασίες στο έργο του Giddens, δεν είναι ευθύγραμμη αλλά διαλεκτική διαδικασία). Στις προνεωτερικές κοινωνίες, ο χρόνος συνδεόταν πάντα με το χώρο, ενώ η μέτρηση του χρόνου ήταν ανακριβής. Με την έλευση της νεωτερικότητας, ο χρόνος τυποποιήθηκε και ο στενός δεσμός ανάμεσα στο χρόνο και το χώρο έχει διαρραγεί. Υπό αυτή την έννοια, τόσο ο χρόνος όσο και ο χώρος «εκκενώθηκαν» – έχασαν δηλαδή το περιεχόμενό τους. Κανένας συγκεκριμένος χρόνος ή χώρος δεν έχει προνομιούχο θέση – μετατράπηκαν σε καθαρές μορφές. Στις

ANTHONY GIDDENS

Βιογραφικό σχεδιάσμα

Ο Anthony Giddens είναι ο σημαντικότερος κοινωνικός στοχαστής της Μεγάλης Βρετανίας και ένας από τους κορυφαίους θεωρητικούς στον κόσμο με βάση την επιρροή των ιδεών του (Stones, 2005). Ο Giddens γεννήθηκε στις 18 Ιανουαρίου του 1938 (Clark, Modgil και Modgil, 1990). Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο του Χαλ, στο London School of Economics και στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου. Ο Giddens ανέλαβε θέση λέκτορα στο Πανεπιστήμιο του Λέστερ το 1961. Το πρώτο του έργο ήταν εμπειρικό και αφορούσε το ζήτημα της αυτοκτονίας. Το 1969 έγινε λέκτορας κοινωνιολογίας στο φημισμένο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ και εταίρος στο King's College. Η έρευνά του επικεντρώθηκε σε διαπολιτισμικά ζητήματα και κατέληξε στην έκδοση του πρώτου του βιβλίου που θα γνώριζε διεθνή καταξίωση, με τίτλο *The Class Structure of Advanced Societies* (1975). Τη δεκαετία που ακολούθησε δημοσίευσε σειρά από σημαντικά θεωρητικά έργα. Σε αυτά εγκαινιάζει μια πορεία οικοδόμησης βήμα προς βήμα της δικής του θεωρητικής προσέγγισης, που είναι γνωστή ως θεωρία της δομοποίησης. Το έργο αυτό κορυφώνεται το 1984 με την έκδοση του βιβλίου *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, που αποτελεί τη σημαντικότερη επίτομη διατύπωση της θεωρητικής προσέγγισης του Giddens. Το 1985 ο Giddens αναγορεύεται καθηγητής της κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ.

Ο Giddens ασκεί μεγάλη επιρροή στην κοινωνιολογική θεωρία εδώ και περισσότερες από τρεις δεκαετίες. Επιπλέον, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης βρετανικής κοινωνιολογίας.

Καταρχάς διετέλεσε σύμβουλος έκδοσης σε δύο εκδοτικούς οργανισμούς, τους Macmillan και Hutchinson. Μεγάλος αριθμός βιβλίων εκδόθηκε υπό τη δική του επιμέλεια. Ακόμα σημαντικότερο είναι το γεγονός πως ήταν μεταξύ των ιδρυτών του εκδοτικού οίκου Polity Press, ο οποίος είναι εξαιρετικά δραστήριος και ασκεί μεγάλη επιρροή, ιδιαίτερα στην κοινωνιολογική θεωρία. Ο Giddens έχει γράψει επίσης ένα αμερικανικού τύπου εγχειρίδιο, με τίτλο *Κοινωνιολογία** (1987), που γνώρισε μεγάλη επιτυχία διεθνώς.

Ως θεωρητικός, ο Giddens έχει ασκήσει μεγάλη επιρροή στις ΗΠΑ καθώς και σε άλλες περιοχές του κόσμου. Το ενδιαφέρον είναι ότι το έργο του έγινε δεκτό με λιγότερο ενθουσιασμό στην πατρίδα του, τη Μεγάλη Βρετανία, σε σχέση με την υποδοχή που του επιφυλάχθηκε στο εξωτερικό. Αυτή η έλλειψη αποδοχής στην πατρίδα του μπορεί να αποδοθεί, εν μέρει τουλάχιστον, στο γεγονός ότι ο Giddens κατάφερε να αποκτήσει έναν διεθνή κύκλο οπαδών, κάτι που επιδίωξαν ανεπιτυχώς και πολλοί άλλοι βρετανοί θεωρητικοί της κοινωνίας. Όπως το θέτει ο Craib, «Ενδεχομένως ο Giddens να υλοποίησε τις φαντασιώσεις πολλών εξ ημών που αφιερωθήκαμε στην κοινωνιολογία κατά την περίοδο του έντονου και συναρπαστικού διαλόγου μέσα από τον οποίο αναπτύχθηκε η θεωρία της δομοποίησης» (1992:12).

Η σταδιοδρομία του Giddens πήρε πολλές ενδιαφέρουσες τροπές τη δεκαετία του 1990 (Bryant και Jary, 2000). Έπειτα από πολλά χρόνια ψυχοθεραπείας, άρχισε

* μτφ. Δ.Γ. Τσαούσης, 2 τ., Αθήνα, Gutenberg – Γιώργος & Κώστας Δαρδανός 2002. (Σ.τ.Δ.)

να ενδιαφέρεται περισσότερο για την προσωπική ζωή σε βιβλία όπως το *Modernity and Self-Identity* (1991) και *Η μεταμόρφωση της οικειότητας. Σεξουαλικότητα, αγάπη και ερωτισμός στις μοντέρνες κοινωνίες** (1992). Χάρη στην ψυχοθεραπεία απέκτησε επίσης την αυτοπεποίθηση που του επέτρεψε να αναλάβει μεγαλύτερο δημόσιο ρόλο και να διατελέσει σύμβουλος του βρετανού πρωθυπουργού Tony Blair. Το 1997 ανέλαβε διευθυντής του μεγάλου κύρους πανεπιστημίου London School of Economics (LSE). Με την ιδιότητα αυτή, ενίσχυσε την ακαδημαϊκή φήμη του LSE και αναβάθμισε την παρουσία του πανεπιστημίου στον δημόσιο διάλογο τόσο στη Βρετανία όσο και διεθνώς. Ορισμένοι θεωρούν ότι όλη η αυτή η δραστηριότητα επηρέασε αρνητικά την ακαδημαϊκή παραγωγή του Giddens (τα πιο πρόσφατα βιβλία του δεν διαθέτουν το βάθος και την αναλυτική δύναμη παλαιότερων έργων του), όμως είναι σαφές ότι ο Giddens είναι αφοσιωμένος στην άσκηση επιρροής στη δημόσια ζωή.

* μφ. Α. Καλογιάννης, Αθήνα, Πολύτροπον 2005. (Σ.τ.Δ.)

προνεωτερικές κοινωνίες, ο χώρος οριζόταν σε μεγάλο βαθμό με βάση τη φυσική παρουσία και κατά συνέπεια τους κατά τόπους χώρους. Με την έλευση της νεωτερικότητας, ο χρόνος σταδιακά διαχωρίστηκε από τον τόπο. Οι σχέσεις με άτομα απόντα άρχισαν να γίνονται όλο και πιο εφικτές. Κατά τον Giddens, στη νεωτερικότητα ο τόπος γίνεται ολόένα και πιο «φαντασμαγορικός», δηλαδή «οι τόποι διαπτοίζονται εξ ολοκλήρου και διαμορφώνονται με βάση κοινωνικές επιρροές που ασκούνται από αρκετή απόσταση [...] η “ορατή μορφή” του τοπικού αποκρύπτει τις αποστασιοποιημένες σχέσεις που προσδιορίζουν τη φύση της» (Giddens, 1990:19).

Ο διαχωρισμός χρόνου και χώρου αποτελεί σημαντικό γνώρισμα της νεωτερικότητας για αρκετούς λόγους. Καταρχάς επιτρέπει την ανάπτυξη ορθολογικών οργανισμών, όπως οι γραφειοκρατίες και το έθνος-κράτος, που διακρίνονται από εγγενή δυναμισμό (σε σχέση με τους προνεωτερικούς προκατόχους τους) και την ικανότητα να συνδέουν την τοπική με την παγκόσμια σφαίρα. Κατά δεύτερον, ο νεωτερικός κόσμος έχει μια ριζοσπαστική αντίληψη της παγκόσμιας ιστορίας, από την οποία μπορεί να αντλεί στοιχεία για να διαμορφώνει το παρόν. Τρίτον, η αποστασιοποίηση αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη δεύτερη πηγή δυναμισμού της νεωτερικότητας – την αποσύνδεση.

Με βάση τον ορισμό του Giddens, η *αποσύνδεση* (disembedding) αφορά «την “εκρίζωση” κοινωνικών σχέσεων από τοπικά πλαίσια διαντίδρασης και την αναμόρφωσή τους σε απροσδιόριστα χωροχρονικά διαστήματα» (1990:21). Υπάρχουν δύο τύποι μηχανισμών αποσύνδεσης που παίζουν κρίσιμο ρόλο στις κοινωνίες της νεωτερικότητας – αμφότεροι μπορούν να τοποθετηθούν υπό την κεφαλίδα «αφηρημένα συστήματα». Ο πρώτος είναι οι *συμβολικοί δείκτες*, από τους οποίους ο γνωστότερος και πιο οικείος είναι το χρήμα. Το χρήμα επιτρέπει το διαχωρισμό χρόνου και χώρου – είμαστε πλέον ικανοί να συναλλάσσουμε με άτομα που βρίσκονται σε μεγάλη από-

σταση από εμάς χρονικά είτε/και γεωγραφικά. Ο δεύτερος είναι τα *ειδικευμένα συστήματα*, τα οποία ορίζονται ως «συστήματα τεχνικών επιτευγμάτων ή επαγγελματικών ειδικοτήτων που οργανώνουν μεγάλες περιοχές του υλικού και κοινωνικού περιβάλλοντος όπου ζούμε σήμερα» (Giddens, 1990:27). Τα πιο προφανή ειδικευμένα συστήματα είναι αυτά ομάδων όπως οι δικηγόροι και οι γιατροί, ωστόσο και καθημερινά αντικείμενα όπως τα αυτοκίνητα και τα σπίτια μας επίσης δημιουργούνται και επηρεάζονται από ειδικευμένα συστήματα. Τα ειδικευμένα συστήματα παρέχουν εγγυήσεις (όχι πάντως απόλυτες) απόδοσης ανεξαρτήτως χρόνου και χώρου.

Η έννοια της εμπιστοσύνης είναι πολύ σημαντική στις νεωτερικές κοινωνίες, όπου δεσπόζουν τα αφηρημένα συστήματα και υπάρχει έντονος διαχωρισμός χρόνου και χώρου. Η ανάγκη της εμπιστοσύνης συνδέεται με την έννοια της αποστασιοποίησης: «Δεν υπάρχει ανάγκη να εμπιστευόμαστε κάποιον που βρίσκεται ανά πάσα στιγμή στο οπτικό μας πεδίο και του οποίου τη δραστηριότητα μπορούμε να ελέγχουμε άμεσα» (Giddens, 1991:19). Η εμπιστοσύνη καθίσταται αναγκαία όταν, ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης αποστασιοποίησης, χρονικής ή γεωγραφικής, δεν διαθέτουμε ολοκληρωμένη πληροφόρηση σχετικά με τα κοινωνικά φαινόμενα (Craib, 1992:99). Η εμπιστοσύνη ορίζεται ως η «πίστη στην αξιοπιστία ενός προσώπου ή συστήματος, σε σχέση με κάποιο δεδομένο σύνολο αποτελεσμάτων ή συμβάντων. Η εμπιστοσύνη αποτελεί έκφραση πίστης στην εντιμότητα ή την αγάπη κάποιου τρίτου ή στην ορθότητα αφηρημένων αρχών (τεχνική γνώση)» (Giddens, 1990:34). Η εμπιστοσύνη έχει τεράστια σημασία όχι μόνο για τη νεωτερική κοινωνία εν γένει αλλά και για τους συμβολικούς δείκτες και τα ειδικευμένα συστήματα που συμμετέχουν στην εκρίζωση των κοινωνικών σχέσεων στον σύγχρονο κόσμο. Για παράδειγμα, για να λειτουργήσουν εύρυθμα οι θεσμοί της εγχρήματης οικονομίας και του νομικού συστήματος, θα πρέπει να απολαύουν της εμπιστοσύνης των ανθρώπων.

Το τρίτο δυναμικό χαρακτηριστικό της νεωτερικότητας είναι η *αναστοχαστικότητα* (reflexivity). Παρ' ότι η αναστοχαστικότητα αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμα της θεωρίας της δομοποίησης του Giddens (όπως και της ανθρώπινης δράσης εν γένει, σύμφωνα με τον ίδιο), αποκτά ιδιαίτερο νόημα στο πλαίσιο της νεωτερικότητας, όπου «οι κοινωνικές πρακτικές ελέγχονται και αναδιαμορφώνονται συνεχώς με βάση τις πληροφορίες που αποκτάμε για αυτές, με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται θεμελιωδώς ο χαρακτήρας τους» (Giddens, 1990:38). Στον νεωτερικό κόσμο τα πάντα μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο της αναστοχαστικότητας, περιλαμβανομένης της ίδιας της αναστοχαστικότητας, με αποτέλεσμα ένα διάχυτο αίσθημα αβεβαιότητας. Επιπλέον, το πρόβλημα της διπλής ερμηνευτικής (βλ. Κεφάλαιο 10) επανέρχεται εδώ, διότι ο αναστοχασμός των ειδικών πάνω στον κοινωνικό κόσμο συνήθως καταλήγει στην τροποποίηση αυτού του κόσμου.

Ο εκριζωμένος χαρακτήρας της ζωής στις νεωτερικές κοινωνίες εγείρει σειρά από καινοφανή προβλήματα και ζητήματα. Το ένα αφορά την ανάγκη της εμπιστοσύνης προς τα αφηρημένα συστήματα εν γένει και τα ειδικευμένα συστήματα ειδικότερα. Σε μια από τις πιο αμφιλεγόμενες μεταφορές του έργου του, ο Giddens υποστηρίζει ότι τα παιδιά «μπολιάζονται» με μια «δόση» εμπιστοσύνης κατά την κοινωνικοποίηση

της παιδικής ηλικίας. Αυτή η λειτουργία της κοινωνικοποίησης παρέχει στους ανθρώπους ένα «προστατευτικό κουκούλι», το οποίο, καθώς ωριμάζουν στην ενήλικη ζωή τους, τους βοηθά να αποκτήσουν ένα βαθμό οντολογικής ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Η εμπιστοσύνη αυτή συνήθως ενισχύεται μέσα από μια σειρά από ρουτίνες της καθημερινότητας. Την ίδια ώρα όμως, νέοι και μεγάλοι κίνδυνοι συνδέονται με τη νεωτερικότητα, οι οποίοι θέτουν διαρκή απειλή για την εμπιστοσύνη μας, απειλώντας να μας οδηγήσουν σε γενικευμένη οντολογική ανασφάλεια. Σύμφωνα με την εικόνα που περιγράφει ο Giddens, ενώ ο μηχανισμός της εκρίζωσης μας έχει χαρίσει την ασφάλεια σε διάφορους τομείς, έχει επίσης διαμορφώσει μια διακριτή «κατατομή διακινδύνευσης». Η διακινδύνευση είναι παγκόσμια λόγω της κλίμακάς της (ένας πυρηνικός πόλεμος θα αφάνιζε το σύνολο της ανθρωπότητας) αλλά και της επέκτασης των ενδεχομενικών γεγονότων που επηρεάζουν μεγάλους πληθυσμούς ανά τον κόσμο (ένα σχετικό παράδειγμα είναι οι αλλαγές στον διεθνή καταμερισμό εργασίας). Υπάρχουν επίσης διακινδυνεύσεις που σχετίζονται με τις προσπάθειές μας να χειριστούμε το υλικό μας περιβάλλον. Οι κίνδυνοι απορρέουν επίσης από τη δημιουργία θεσμικών περιβαλλόντων διακινδύνευσης, όπως οι διεθνείς χρηματαγορές. Οι άνθρωποι αποκτούν όλο και μεγαλύτερη συναίσθηση των κινδύνων, ενώ η θρησκεία και το έθιμο πείθουν όλο και λιγότερο ότι οι κίνδυνοι μπορούν να μεταμορφωθούν σε βεβαιότητες. Μεγάλοι πληθυσμοί ανθρώπων είναι πλέον σε θέση να γνωρίζουν τους κινδύνους που αντιμετωπίζουμε. Τέλος, υπάρχει η επώδυνη συνειδητοποίηση ότι τα ειδικευμένα συστήματα έχουν περιορισμένες δυνατότητες αντιμετώπισης αυτών των κινδύνων. Αυτοί οι κίνδυνοι είναι που κάνουν τη νεωτερικότητα να φαντάζει σαν φρενιασμένο μεγαθήριο και μας γεμίζουν με οντολογική ανασφάλεια.

Τι συνέβη όμως; Γιατί υποφέρουμε από τις αρνητικές συνέπειες της επιβίβασης στο μεγαθήριο της νεωτερικότητας; Ο Giddens δίνει πολλές ερμηνείες. Η πρώτη αναφέρεται στα *σχεδιαστικά σφάλματα* του σύγχρονου κόσμου – οι σχεδιαστές των στοιχείων που συγκροτούν τον κόσμο υπέπεσαν σε λάθη. Η δεύτερη αφορά την *αποτυχία του χειριστή* – το πρόβλημα εδώ δεν είναι το όποιο σχεδιαστικό λάθος, αλλά οι κακοί χειρισμοί αυτών που κρατούν τα ηνία του σύγχρονου κόσμου. Ο Giddens, ωστόσο, θεωρεί ότι τα κυρίως αίτια πρέπει να αναζητηθούν σε δύο άλλους παράγοντες – στις *μη σκόπιμες συνέπειες* και στην *αναστοχαστικότητα της κοινωνικής γνώσης*. Με άλλα λόγια, στο γεγονός ότι οι συνέπειες της δράσης ενός συστήματος δεν μπορούν ποτέ να προβλεφθούν απόλυτα, ενώ η αδιάκοπη ροή της πληροφορίας και της γνώσης ωθεί τα συστήματα προς νέες κατευθύνσεις. Για όλους αυτούς τους λόγους, δεν μπορούμε να ελέγξουμε απόλυτα το μεγαθήριο, δηλαδή τον σύγχρονο κόσμο.

Ο Giddens δεν παραδίδει όμως τα όπλα και εισηγείται μια φαινομενικά παράδοξη λύση, την οποία ονομάζει *ουτοπικό ρεαλισμό*. Αναζητά την ισορροπία ανάμεσα στα ουτοπικά ιδεώδη και τις πραγματικότητες της ζωής στον σημερινό κόσμο. Επίσης θεωρεί σημαντικό το ρόλο που μπορούν να παίξουν κοινωνικά κινήματα αφενός στην αντιμετώπιση ορισμένων από τους κινδύνους του σύγχρονου κόσμου και αφετέρου στην οικοδόμηση μιας κοινωνίας όπου οι κίνδυνοι μετριάζονται.

Η προσπάθεια του Giddens (1994) να βρει μια συμβιβαστική πολιτική θέση απο-

τυπώνεται στον τίτλο ενός μεταγενέστερου έργου του, του *Πέραν της αριστεράς και της δεξιάς. Το μέλλον της ριζοσπαστικής πολιτικής**. Θεωρώντας ότι οι υφιστάμενες πολιτικές ιδεολογίες είναι ημιθανείς, ο Giddens εισηγείται μια νέα μορφή «ριζοσπαστικής πολιτικής», που θα βασίζεται στον ουτοπικό ρεαλισμό και θα είναι προσανατολισμένη προς την επίλυση των προβλημάτων της φτώχειας, της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, της αυθαίρετης εξουσίας και της βίας στην κοινωνική ζωή. Η πολιτική θέση που διατυπώνει ο Giddens προϋποθέτει την αποδοχή ορισμένων τουλάχιστον πτυχών του καπιταλισμού (όπως οι αγορές) και την απόρριψη πολλών πτυχών του σοσιαλισμού (όπως το επαναστατικό υποκείμενο). Είναι φανερό λοιπόν ότι ο Giddens βαδίζει εν γνώσει του πάνω σε ένα τεντωμένο πολιτικό σκοινί.

Ποιες είναι όμως οι θέσεις του Giddens για τη μετανεωτερικότητα, δεδομένων των απόψεών του για τη νεωτερικότητα; Καταρχάς απορρίπτει τους περισσότερους πυλώνες, αν όχι όλους, που συνήθως συνδέουμε με τη μετανεωτερικότητα. Για παράδειγμα, απορρίπτει την ιδέα ότι η συστηματική γνώση είναι αδύνατη, λέγοντας ότι η ιδέα αυτή μας οδηγεί «στη γενική απόρριψη κάθε διανοητικής δραστηριότητας» (1990:47). Παρ' ότι όμως πιστεύει ότι ζούμε στην εποχή της ύστερης νεωτερικότητας, θεωρεί ότι μπορούμε να ρίξουμε μια φευγαλέα ματιά στη μετανεωτερικότητα. Ο κόσμος αυτός, σύμφωνα με τον ίδιο, θα διαθέτει ένα σύστημα που θα έχει ξεπεράσει το πρόβλημα της στενότητας των πόρων και θα χαρακτηρίζεται από την αναβάθμιση της πολυεπίπεδης δημοκρατικής διακυβέρνησης, την αποστρατιωτικοποίηση και τον εξανθρωπισμό της τεχνολογίας. Ωστόσο καθιστά σαφές ότι τίποτα δεν μας εγγυάται ότι ο μετανεωτερικός κόσμος θα κινηθεί προς κάποιες ή πολύ περισσότερο προς όλες αυτές τις κατευθύνσεις. Ο Giddens πιστεύει όμως ότι, αναστοχαστικά, η περιγραφή αυτών των σεναρίων από τον ίδιο (και άλλους) ίσως παίξει ρόλο στην επαλήθευσή τους.

Νεωτερικότητα και ταυτότητα

Σε αντίθεση με το έργο *Οι συνέπειες της νεωτερικότητας*,** ένα έργο με μακροπροσανατολισμό, το *Modernity and Self-Identity* (Giddens, 1991) εστιάζει περισσότερο στις μικροπυχές της ύστερης νεωτερικότητας και ιδιαίτερα στην έννοια του εαυτού. Μολονότι ο Giddens θεωρεί ότι ο εαυτός ασφαλώς συνδέεται διαλεκτικά με τους θεσμούς της σύγχρονης κοινωνίας, στρέφει κατά κύριο λόγο την προσοχή του στο μικροκοινωνιολογικό άκρο του φάσματος. Σε αυτή την ενότητα θα εστιάσουμε και εμείς στα μικροζητήματα, ωστόσο θα πρέπει να έχουμε πάντα κατά νου την ευρύτερη διαλεκτική:

Οι μετασχηματισμοί στην ταυτότητα του ατόμου και την παγκοσμιοποίηση [...] είναι οι δύο πόλοι της διαλεκτικής των τοπικών και παγκόσμιων συνθηκών της ύστερης νεωτερικότητας. Οι αλλαγές στις οικείες πτυχές της προσωπικής ζωής [...] συνδέονται άμεσα με τη θέσπιση κοινωνικών δεσμών πολύ μεγάλης έκτασης [...] για πρώ-

* μτφ. Σ. Ροζάνης, Αθήνα, Πόλις 1999. (Σ.τ.Δ.)

** μτφ. Γ. Μερτίκας, Αθήνα, Κριτική 2001. (Σ.τ.Δ.)

τη φορά στην ανθρώπινη ιστορία, ο «εαυτός» και η «κοινωνία» συνδέονται μεταξύ τους σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο.

(Giddens, 1991:32)

Όπως είδαμε νωρίτερα, ο Giddens ορίζει τον κόσμο ως αναστοχαστικό, και υποστηρίζει ότι η «αναστοχαστικότητα της νεωτερικότητας εκτείνεται μέχρι τον πυρήνα του εαυτού [...] ο εαυτός μετατρέπεται σε ένα *αναστοχαστικό εγχείρημα*» (1991:32). Με άλλα λόγια, ο εαυτός μετατρέπεται σε κάτι που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αναστοχασμού, αλλαγής, ακόμα και διαμόρφωσης. Το άτομο όχι μόνο είναι υπεύθυνο για τη δημιουργία και διατήρηση του εαυτού, αλλά η ευθύνη αυτή είναι διαρκής και διεισδύει παντού. Ο εαυτός είναι προϊόν τόσο της αυτοεξερεύνησης όσο και της αντίπτυξης στενών κοινωνικών σχέσεων. Στον νεωτερικό κόσμο, ακόμα και το σώμα «εισέρχεται στην αναστοχαστική οργάνωση της κοινωνικής ζωής» (Giddens, 1991:98). Είμαστε υπεύθυνοι για τη διαμόρφωση όχι μόνο των εαυτών μας αλλά και (μέσα από μια αλληλένδετη διαδικασία) των σωμάτων μας. Κεντρική θέση στην αναστοχαστική κατασκευή και διατήρηση του εαυτού έχουν η εξωτερική εμφάνιση και η πρόπυσα διαχείριση του σώματος ανάλογα με το εκάστοτε πλαίσιο. Το σώμα δέχεται επίσης πλήθος «αγωγές» (π.χ. με βάση τα βιβλία γυμναστικής και διαίτας), που δεν βοηθούν απλώς τα άτομα να διαμορφώσουν το σώμα τους αλλά συμμετέχουν στην αναστοχαστικότητα του ατόμου και της νεωτερικότητας εν γένει. Το τελικό αθροιστικό αποτέλεσμα όλων αυτών είναι η εμμονή για το σώμα και τον εαυτό που διακρίνει τον σύγχρονο κόσμο.

Ο σύγχρονος κόσμος χαρακτηρίζεται από την *«απομόνωση της εμπειρίας»* ή τις *«αλληλένδετες διαδικασίες απόκρυψης, που απομονώνουν την καθημερινή ζωή από τα εξής φαινόμενα: την τρέλα, την εγκληματικότητα, την ασθένεια και το θάνατο, τη σεξουαλικότητα και τη φύση»* (Giddens, 1991:149, 156). Η απομόνωση είναι αποτέλεσμα του αναβαθμιζόμενου ρόλου των αφηρημένων συστημάτων στην καθημερινή ζωή. Η απομόνωση μας χαρίζει μεγαλύτερη οντολογική ασφάλεια, με τίμημα όμως το *«διαχωρισμό της κοινωνικής ζωής από θεμελιώδη υπαρξιακά ζητήματα, που εγείρουν κρίσιμα ηθικά διλήμματα για τα ανθρώπινα όντα»* (Giddens, 1991:156).

Παρ' ότι η νεωτερικότητα είναι δίκτοπο μαχαίρι, έχοντας τόσο θετικές όσο και αρνητικές συνέπειες, ο Giddens αναφέρεται σε μια υποβόσκουσα *«απειλή προσωπικής ματαιότητας»* (1991:201). Ουκ ολίγα μεστά περιεχομένου στοιχεία έχουν απομονωθεί και κατασταλεί στην καθημερινή ζωή. Ωστόσο, διαλεκτικά, η όλο και μεγαλύτερη αυτοαναστοχαστικότητα αυξάνει την πιθανότητα αναβίωσης των όσων καταστέλλουμε. Ο Giddens θεωρεί ότι οδεύουμε προς έναν κόσμο όπου, «τόσο σε συλλογικό επίπεδο όσο και στην καθημερινή ζωή, τα ηθικά/υπαρξιακά ζητήματα θα επανέλθουν στο επίκεντρο» (1991:208). Ο κόσμος πέραν της νεωτερικότητας, σύμφωνα με τον Giddens, θα είναι ένας κόσμος που θα χαρακτηρίζεται από την *«επανηθικοποίηση»*: τα κρίσιμα ηθικά και υπαρξιακά ζητήματα που απομονώθηκαν θα βρεθούν στο προσκήνιο, σε μια κοινωνία της οποίας προπομπό αποτελεί κατά τον Giddens η ύστερη νεωτερική εποχή.